

7. Akce krúžku na III. čtvrtletí 1989

5. července v 19. hodin vystoupí na nádvoří Nové radnice soubor Les Compagnos du Bareuzai z Dijonu (přeloženo z 28.6.)
9. července v 10 a ve 14 hodin vystoupí na výstavišti soubor krúžku a Slováček v rámci oslav 150. výročí železniční tratě Vídeň - Břeclav
19. 7.--6. 8. zájezd části souboru krúžku na mezinárodní folklórní festival RIO 89 v Barcelos v Portugalsku
27. září v 19.30 hod. beseda u cimbálu v místnostech SKŽ na Horově
- Výhledově: 18. října - beseda u cimbálu
15. listopadu - beseda u cimbálu

Jubilanti

Sedmdesátiny oslaví:

16. srpna, ač je to k nevíře, neúnavný Miloš Pavlík, promovný pedagog, výtvarník, verbíř, zpěvák a vždy ochotný spolupřizivatel krúžkového života

Čtyřicátin dosáhne:

12. září dr. Václav Linhart, bývalý tanečník a nyní zpěvák a organizační vedoucí krúžkového souboru

Program setkání Slováckých krúžků z Brna, Bratislavy a Prahy:

- Pátek 23. 6. neformální večer v závodním klubu Zevety, po jeho skončení odjíždí brněnští krúžkaři na nocleh na Mikulčin vrch
- sobota 24. 6. všichni krúžkaři se setkají na Mikulčině vrchu, odkud vyjde pěší exkurze s výkladem po Moravských kopanicích (osady Bošáčky a Vyškovec, vede Václav Štěpánek). Po příchodu do Starého Hrozenkova oběd v místní restauraci (asi ve 14: hodin).
V 15.30 hod. prohlídka muzea a zámku v Bojkovicích, v 18.30 hod. beseda u cimbálu na nádvoří zámku, popř. v místnostech klubu Zevety
- neděle 25. 6. odjezd na etapy v 9.30, 10.30 a 10.00 do muzea Potomáka v Popovicích (vývoj kunovických krojů, výklad podá J. M. Krist), odtud přesun do Mikulčic, prohlídka vykopávek (výklad podá V. Štěpánek, rozloučení v mikulčickém sklepě, návrat

Došlo do redakce:

Vážení a milí krůžkaři,

(zvláště ti dříve narození), jsem toho názoru, že v krůžku se sice zpívá, ale také, že by se mělo zpívat víc, a proto Vám vzkazuju: přijďte si zazpívat a naučit se nové slovácké písničky, ať jsou naše krůžky ještě krásnější a ať se na nich ještě lépe pobavíme a potěšíme. Pobavit a potěšit se můžeme i při nácvicích, se kterými můžeme začít hned po prázdninách. Nikdo po Vás nebude chtít, abyste někde vystupovali, půjde jen o zpívání sobě pro radost. Rád uvítám Vaše názory na tuto mou upřímnou nabídku a Vaše nezávazné přihlášky (v nichž uveďte svou adresu). Srdečně Vás všechny pozdravuje a na Vaši odezvu se těší

Tonda Bartošík
Štouračova 20,
635 00 Brno

Viděli jsme:

Rok na Hanáckém Slovácku

Hanácké Slovácko, oblast, jíž se nikoli bez příčin přezdívá kraj beze stínu, žilo 10. a 11. června v Krumvíři svými již XIV. národopisnými slavnostmi. Jejich vyvrcholením byl bezpochyby hlavní program nedělního odpoledne, nazvaný Rok Hanáckých Slováků. Jeho autorům, Miroslavu Jestřabíkovi a Janu Zaviačičovi se nad obyčej zdařilo provést diváka ročním zvykoslovným cyklem tohoto zajímavého přechodného regionu, aniž by se dali strhnout bohatostí jeho projevů a pořad neúměrně protáhli, což představuje u podobného programu vždy největší úskalí.

Již zpěvní prolog F. Zachovalého, J. Zaviačiče a L. Hanákové prokázal, že si Hanácké Slovácko stále udržuje pověst regionu bohatého na silné pěvecké individuality, a že živá legenda hanákoslováckého zpěvního regionu J. Kovařík st., jehož hlasu nechali autoři zaznít ke konci pořadu, má zdatné nástupce. Tuto skutečnost v průběhu vystoupení potvrdili svým čistým regionálním projevem i další zpěváci - M. Foretník, J. Herzán aj.

Sympatické na vystoupení zúčastněných vesnických souborů byla především jejich snaha o maximální autentičnost projevu a regionální čistotu (což se ovšem ne vždy dalo říci o krojovém vybavení jejich ženských složek).

Štěpánská zábava a zvyky doprovázející konec služby u sedláků nebývají častým námětem ztvárnění. O to více překvapilo

pásmo Koláč na doslúženú v podání souboru z Kobylic, který strhl, podobně jako soubor Ždáničan v následujícím Večeru na dědině, především svou spontánností a přirozeností. Z úskalí ostatkové obchůzky, jejíž bujaré veselí bývá ve své podiové podobě často dovedeno až na hranici nevkusu a kýče, se velice zdařile vypořádala Vonica z Krumvíře. Znovu se zde potvrdilo, že strídmost a tradiční pojetí ostatkového masek může z tohoto na podiích zprofanovaného obyčeje vytvořit zajímavé a přitažlivé pásmo.

Z ducha celého pořadu se svou "plickovskou" stylizací vymykala dívčí složka a muzika souboru Hrozen z Velkých Bílovic, předvádějící jarní dívčí obyčeje spojené s vynášením smrtky. O to příjemnějším překvapením pak byla šlaháčka v podání souboru Lovečan. Zpracovat podiově tento spontánní jarní obyčej není nikterak snadné. Lovečanu se to povedlo zejména prolínáním šlaháčky různých věkových kategorií, od těch nejmenších až po zkušené ženáče, začleněním vtipných říkaček, průpovědek a písní.

Písně, vížící se k letním polním pracem strhly především v podání čtrnáctičlenného mužského sboru z Klobouk, který je dnes v oblasti mužského sborového zpěvu tohoto regionu vskutku fenomenální.

K vyvrcholení celého pořadu pak přispěla zejména hodová závádka v podání párů z Krumvíře, Čejkovic, Velkých Bílovic, Velkých Pavlovic, Klobouk a Kobylic, podbarvená zpěvem závadkových písní klobouckého sboru. Stala se tak zároveň i přehlídkou svátečního kroje stárků z celé oblasti. Rozpuštělá zábava u muziky čejkovické Závádky pak již byla logickým vyvrcholením a závěrem celého pořadu.

Rok Hanáckých Slováků zvedl laťku folklórních regionálních slavností hodně vysoko. Potvrdil, že snaha o minimální možnou stylizaci zaručuje folklóru přitažlivost i na podiích.

Václav Štěpánek

Poznámka redakce:

V tomto čísle se vám konečně dostává do rukou další pokračování studie o Slovácku, jež nemohla z technických důvodů dvakrát vyjít. Za tuto závadu se redakce omlouvá, nenese však na ni vinu. Vzhledem k zájezdu krůžků na kopanice nebude v tomto vydání zařazeno pokračování stručné historie slováckého krůžku v Brně, bylo místo něj pohotově zařazeno vyprávění o historii Moravských kopanic a problémů, které jimi hýbou dnes, abyste si tak, vážení krůžkaři, mohli udělat lepší představu o tomto bohulibém kraji.

št.

I. Slovácko v rámci národopisného členění Moravy (pokračování)

Pomocí tohoto klíče je pak možno členit region na Moravské kopanice, Hornácko, Uherskobrodsko (mj. Bánov a Nivnice), samostatně stojící Vlčnov, Uherskoostožsko (mj. Hluk, Blatnice), Kunovsko, hradištské Dolnácko (Staré Město), Veselsko, samostatně stojící Vracov, svažnické Dolnácko (Petrov, Kněždub aj.), severní Kyjovsko, jižní Kyjovsko, Ždánsko, Podluží a pomezí Hanácké Slovácko a Jiháčovické Zálesí.

II. Stručná národopisná charakteristika jednotlivých slováckých oblastí

A. Podluží

Podluží dnes bezesporu představuje po folklórní stránce nejživější slováckou oblast. Můžeme ji dnes vymezit obcemi Ladná, Stará Břeclav, Poštorná, Charvátská Nová Ves, Hlohovec, Lanžhot, Kostice, Tvrdonice, Týnec, Hrušky a Moravská Nová Ves - tzv. jižní Podluží a Mikulčice, Lužice, Josefov, Dolní Bojanovice, Starý Poddvorov, Prušánky - tzv. severní Podluží. V poslední době se "popodlužáčtily" obce Mutěnice, Hovorany, Terezín, Šardice, Svatobořice a Mistršín a tato tendence je dnes patrná i na mnoha přiléhajících obcích Hanáckého Slovácka. K Podluží se dále řadily i dolnorakouské obce Rabensburg (Ranšpurk), Hohenau (Cáhnov), Ringehsdorf (Lingaštorf) a Waltersdorf (Přílep). Mezi těmito obcemi a ostatními podlužáckými vesnicemi byl dříve čilý styk, který byl omezen až uzavřením hranice po roce 1948. V dnešní době však tyto obce logicky již svůj bývalý podlužácký charakter ztratily.

Po stránce etnické je Podluží zajímavé především díky charvátské kolonizaci. Charváti na naše území začali přicházet v 16. století a na Podluží se usadili především v obcích Poštorné, Charvátské Nové Vsi a Hlohovci. Charvátské obyvatelstvo se ovšem v průběhu doby počestilo a ani otázka jeho vlivu na vývoj lidové kultury Podluží není zatím přesvědčivě vyložena.

Původním zaměstnáním podlužáckého obyvatelstva bylo v převážné míře zemědělské hospodaření spojené s chovem dobytka. Význačně se v rámci zemědělství projevovalo především vinohradnictvím. S postupem doby však začalo být zemědělské obyvatelstvo v menšině - značná část lidí hledala zaměstnání v průmyslu i jinde. Tento jev je ovšem charakteristický pro celý český a moravský venkov.

Podlužácké vesnice v podstatě dodnes zachovávají svůj původní půdorys ulicového či silnicového typu, obydlí byla do ulice orientována okapově. Průčelí domů byla často členěna žudry, na nichž se vyvinul zvláštní typ zdobení - ornamentální kresba. Dříve byla průčelí nalíčena vesměs bíle, (později se ovšem používaly i jiné barvy), při zemi pak byla opatřena modrými, hnědými či zelenými podrovnávkami. Díky zámožnosti svých obyvatel však dnes podluží již takovéto domy téměř nemá. Často nevkusné a předimenzované přestavby, brizolitová omítka zdobená zrcátky, barevné sklaněné cihly apod. zejména v posledních letech rychle setřely svéráznou tvář podlužácké vesnice.

V popisu lidového oblečení v této i dalších kapitolách budeme hovořit výhradně o oblečení svátečním, na němž se projevují nejzřetelněji krajské a místní odlišnosti.

Podluží patří dodnes k těm oblastem, kde je kroj dosud bohatě využíván, ať již při obřadech ročního zvykoslovného cyklu, nejružnějších jiných slavnostech, návštěvě kosela ale i při všedním nošení. Platí to zejména o ženách starší generace, které běžně chodí v tmavých látkových sukních, plátných zástěrách, v kartounových, řidčeji i soukenných jupkách, v chladnějším počasí pak ve vlnáčích i kožených holínkách.

Nejcharakterističtějším znakem kroje mladých mužů na Podluží jsou bezesporu červené soukenné nohavice zdobené modrým šňurováním, jenž se výrazně odlišuje od šňurování okolních oblastí. Je uspořádáno do rozměrných kompozic s ústředním motivem srdce, "jabůčka" či "jatelinky", vyplněné a obklopené různými rostlinnými motivy a závití. Košile se čtyřmi dlouhými stuhami na zavazování mají dnes vesměs až přezdobené široké rukávy pokryté výšivkami a krajkami. Na ni se obléká kordula z barevného hedvábí (lajbl), sahající pouze do půli zad a vpředu široce rozevřená. Na levé straně je ozdobena čtyřmi širokými pentlemi splývajícími až pod kolena. Kožené holínky se střapci mají tuhou holeň, často vyšívanou, konec podpatku tvoří charakteristická žlutá podkůvka. Ke svátečnímu kroji se nosí nízký klobouk bez stříšky, tzv. guláč, dnes, zejména u stárků až přebujele zdobený.

Běžný sváteční ženský kroj sestává z několika bílých naškrobených sukní a na nich v létě lehké bavlněné, v zimě tmavé látkové sukně. Přední její část je pokryta bílým vyšívaným škrobeným fěrtochem. Starší ženy nosí i fěrtochy barevné. Rukávce z jemného plátna mají vyšívané tacle a široký obojek. Na nich se nosí kordulky podobné mužským.

Ke svátečnímu oděvu je nezbytná úprava dívčí hlavy do rožků - lepenkového kornoutu potaženého látkou a ovázaného širokou stuhou, jež tvoří na vrchole několik obloučků.

Po stránce písňového bohatství je Podluží mimořádné. Proslulé jsou zejména táhlé písně s velkou bohatostí nápěvných myšlenek, charakteristickým velkým tónovým rozsahem a značnou melodickou pohyblivostí, v nichž se odráží kraj - široká rovina Pomoraví, nad níž se písaň může nésti do dálky. Táhlých písní je na Podluží, na rozdíl od sousedních regionů, více než písní tanečních. Zpěv se zde, zejména u mužů, vyznačuje velkým hlasovým fondem - silou a neobyčejnou nosností hlasu, i když v poslední době tyto typické atributy podlužáckého zpěvu zejména u mladých mužů začínáme poněkud postrádat. Všeobecně jsou zde, jako ovšem na celém Slovácku, oblíbené vysoké hlasy - nemá-li chlapec vysoký hlas, není dobrý zpěvák. Vícehlasný mužský, ale i ženský zpěv, ač ne tak zcela starého data, je zde velice oblíben, proslulé jsou zejména podlužácké mužské sbory.

Typickou muzikou dnešního Podluží je dechovka. Nebylo tomu tak vždy. Ještě ve dvacátých letech se ojedinele hrával i tzv. štrajch. Muzikanti v počtu sedmi až dvanácti uměli hrát jak na plechy, tak i na nástroje smyčcové. Dechové obsazení se měnilo za plechy obvykle večer. Štrajchové obsazení tvořilo housle - prim a terc, klarinety, basa, trubka a křídlovka. Štrajchové obsazení začalo vznikat někdy v druhé polovině 19. století, kdy ke smyčcové sestavě, doplněné někde i cimbálem, byly přibrány žestě. Předtím hrával gajdoš a kolem něho se sdružovaly housle - prim a kontry. To byl ovšem základ a původní muzika nejen na Podluží.

V dnešní době ovšem na Podluží vznikla i celá řada nových cimbálových muzik, pro vývoj nejdůležitějších zábav a hodů zůstává však i nadále rozhodující dechovka.

Typickými podlužáckými tanci jsou vrtěná, hošije a verbuňk. Párový tanec vrtěná se dnes skládá ze dvou částí - figur: komíhavých pohybů paží - tzv. "hačky pačky" a společného víření dvojice. Při dechovce bývají písně k vrtěné předzpěvovány sólově, bez doprovodu muziky, cimbálové muziky zpěváci většinou doprovázejí. Předzpěvy jsou většinou táhlé, muzika je pak k tanci přehrává v rytmické podobě. Zajímavým rysem dnešní vrtěné je i to, že se zpravidla tancuje až jako čtvrtý tanec - po třech sadách valčíků či polek.

Krajinou Moravských kopanic

Kopanice, kopaničářské osídlení, to jsou pojmy, označující takto v obecné rovině svérázný typ sídelních struktur, které vznikly pozdní kolonizací (zhruba v období 16.--19., popř. i poč. 20. století), struktur, zabírajících především okraje tehdy osídlené krajiny - horské a vysoké podhorské území, závěry horských dolin, kotliny atd. Tato v krajině rozptýlená sídlaleží v průměru o několik set metrů výše než koncentrované vesnice, v oblastech často extrémních a mezních možností zemědělské výroby. Na různých územích se toto osídlení nazývá různě - lazy, štály (Slovensko), paseky (Valašsko), jedno však má společné - vznikalo rukou člověka přetvářejícího krajinu ke svému užitku, nikoli však člověka vládce nad krajinou, ale člověka pokorně v ní hledající své místo, člověka tvořícího v souladu s krajinou a jejími přírodními zákonitostmi.

Hovoříme-li o kopanicích a nespecifikujeme-li blíže jejich polohu, pak máme na mysli pouze ty jedny, totiž kopanice moravské či moravskoslovenské, malý cíp kopaničářského osídlení v Bílých Karpatech, jediný svého druhu na Moravě, oblast rozprostírající se pod Velkým Lopeníkem, Mačnáčem, Kykulou a Chabovou, kraj na samém slovenském pomezí, jenž má své přirozené centrum ve Starém Hrozenkově, ležícím na dávné stezce do Uher.

Dnes je vůbec s podivem, že zde kdy jaké osídlení vzniklo. Po zemské stezce vedoucí hrozenkovským údolím se na Moravu totiž valily všechny nájezdnické vlny - Maďary, Kumány či Tatarsy počínaje a Bočkajovci, Turky či Kuruci v 17. a 18. století konče. Zůstaly za nimi vždy jen vyvražděná spáleniště. Přesto však můžeme počítat pravděpodobně s tím, že k vysazení Hrozenkova, později nazývaného Starý, došlo při relativní stabilizaci poměrů již někdy koncem 13. či poč. 14. století. První jistou zmínku o této lokalitě datujeme rokem 1481, ale již roku 1517 se o Hrozenkově hovoří jako o pusté vsi. Pustým byl i v roce 1598, kdy je zachycen v urbáři světlovského panství, jehož byl součástí. Podle dalšího urbáře z roku 1631 již bylo v Hrozenkově usedlých 21 půllánků a 2 podsedníci, k nimž se brzy přidružilo dalších 5.

První kopanice jsou v okolí Hrozenkova připomínány již koncem třicetileté války. Tak např. v roce 1632 bylo v okolí vsi založeno 9 nových kopanic, v letech 1642--1643 vzniklo dalších 17 kopanic. Ze jmen majitelů je zřejmé, že jsou to většinou noví usedlíci, které tam zřejmě zavála třicetiletá válka. Klidný vývoj Hrozenkova a jeho kolonií byl přerušen

tureckým vpádem v roce 1663. Celý kraj byl tehdy vypálen a obyvatelstvo rozprášeno. V purkrechtní knize, založené v této době, zejí opět stránky určené Hrozenkovu prázdnotou. Do knihy nebyl zanesen ani jeden usedlík. Teprve v roce 1731 bylo v dědině opět 21 pololáníků a 11 podsedníků. Kopanice drželi ponejvíce hořeři. Při Hrozenkově bylo zapsáno 48 kopaničářů, pod Lopeníkem 42.

V 18. století byly také upraveny dlouho sporné hranice na Lopeníku, čímž byl učiněn konec dlouholetým rozepřím o Lopeník mezi obyvateli Uher a Moravy, kteří si současně činili na tento vrch nárok. V roce 1784 byl Lopeník zvláštní komisí přičleněn trvale panství světlovskému. V roce 1790 se ovšem náhlým výpadem zmocnili Lopeníku opět obyvatelé slovenské vesnice Bošáče, přičemž bylo mnoho obyvatel žijících v osadě Lopeník vyvražděno a celá osada byla vypálena. Po tomto násilném aktu byly hranice znovu upraveny, přeneseny pod hřeben, takže osada Bošáčky se dostala na moravské území. Nevraživost mezi oběma osadami se dochovala až do 20. století.

Nejvíce kopanic přibylo na Starém Hrozenkově ve 2. polovině 18. století. Mýtěním panských lesů byly zakládány nové a nové usedlosti, ve vrchnostenských knihách a v různých zápisech se objevují poprvé i nové názvy kopanic: Lopeník (1775), Žitková (1783), Vyškovec (1807), Vápenice (1813), poslední tři však byly až do roku 1918 považovány za součást Starého Hrozenkova.

Celá tato oblast se pak v průběhu svého vývoje velice ostře etnograficky odlišila od sousedních nížinných obcí. Lze dokonce hovořit o jakémsi typu moravského kopaničáře, jenž je nezaměnitelný s obyvatelem okolních vesnic. Hospodářsky ovšem patřilo toto území vždy mezi nejzaostalejší oblasti Moravy, jednoduché agrotechnické postupy zde v zemědělské činnosti převládaly až do nedávné doby. Ještě v dobách první republiky se zde hospodařilo z větší části úhorovým systémem, kravka zapražena do dřevěných bran či typická široká kopaničářská motyka je tam, kde se dodnes soukromě hospodaří stále neodmyslitelným pomocníkem. Díky tomu zde ovšem během těch několika málo staletí lidské činnosti vznikla neobyčejně cenná a pestrá, harmonicky vyvážená krajina s rovnoměrným zastoupením polí, luk, pastvin, bukového lesa a jednotlivých usedlostí, citlivě zasazených do celkového přírodního rámce.

Tento obraz však začal v poslední době nezadržitelně mizet. Necitlivá a mnohdy drastická likvidace soukromého hospodaření (rolníkům byla např. zacrávána vzrostlá úroda obilí,

brambor a jiných plodin a to vše se nedělo v letech padesátých, ale na počátku let sedmdesátých) vedla nejen k postupnému vysídlování původních obyvatel, ale také k radikálnímu úbytku zemědělské půdy ve všech polohách, které jsou pro zkolktivizované velkovýrobní zemědělství nedostupné a které soukromí rolníci byli nuceni opustit. Náletem křovin, stromů i sukcesních bylin tak dochází ke zdánlivě pomalé, ale velmi rozsáhlé změně krajiny, mizí její historické struktury, krajina pustne. Tyto konce jsou ovšem typické i pro větší část kopaničářsky osídlených oblastí na Slovensku i Valašsku, kde ani alternativní formy jejich využívání - soustředěná rekreace, chalupářství, velkoplošné pastevectví atd. nevedly ke stabilizaci území, ale často naopak k dalšímu narušování jejího obrazu (zejména nevhodnou výstavbou velkých rekreačních zařízení či neproporční přestavbou starých usedlostí) i přírodní rovnováhy.

V této chvíli je tedy nasnadě logická otázka - mají tedy Moravské kopaniče šanci na přežití? Odpovědně lze odpovědět, že za daného trendu přísně ekonomických kritérií zemědělské výroby ne. Je nutno proto stále apelovat na příslušné orgány, že produkční, tedy zemědělský význam této krajiny dnes musí ustoupit do pozadí (ostatně v souladu se světovým trendem) za ostatní, nyní již závažnější společenské funkce. Nečinné přihlížení postupnému zániku této oblasti by připravilo nejen nás, ale i naš potomky o jeden z nejcennějších krajinných typů, jakými se může naše vlast pochlubit, připravilo by nás o historickou oblast, jež si své právo na existenci vydobyla mimořádně úporným způsobem.

Václav Štěpánek

Poznámka autora:

Etnografická charakteristika celé oblasti bude podána na příslušném místě ve studiích o jednotlivých slováckých regionech, které bude Krůžkozor nadále, doufejme že pravidelněji než doposud, přinášet. Výše psané řádky by měly být základním seznámením s oblastí, v níž se po dlouhé době opět uskuteční setkání slováckých krůžků z našich tří největších měst.

KRŮŽKOZOR - čtení každého krůžkaře. Zprávy o činnosti, recenze, historie krůžku, čtení o Slovácku. Kupujte pravidelně. K doptání na besedách. Chybějící čísla žádejte přímo u J.M.Krista.